

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ ΜΠΟΤΟΥΡΟΠΟΥΛΟΥ

ΑΡΧΕΙΟ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ Ν. ΧΑΤΖΙΣΚΟΥ

Στὰ ἀρχεῖα τοῦ Κέντρου Ἑρεῦνης τῆς Ἱστορίας τοῦ Νεωτέρου Ἑλληνισμοῦ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν (KEINE), μετὰ ἀπὸ δωρεὰ τῆς οἰκογένειας Δ. Χατζίσκου, βρίσκονται τὰ κατάλοιπα τοῦ πολιτευτοῦ Δ. Χατζίσκου (1890-1975) ποὺ παραδόθηκαν ταξινομημένα σὲ 91 φακέλλους. Ἡ καταγραφή τοῦ ἀρχείου στὸ μητρώο τοῦ Κέντρου ἔγινε ἀνὰ φάκελλο σύμφωνα μὲ τὴν ὑπάρχουσα ταξινόμηση². Τὸ ποικίλλο περιεχόμενο τῶν φακέλλων αὐτῶν παρουσιάζει ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον, καθὼς ἀναφύεται ἀνάγλυφη ἢ μακρόχρονη καριέρα ἐνὸς πολιτικοῦ ποὺ ἔζησε κι ἔδρασε σὲ κρίσιμη γιὰ τὸν τόπο περίοδο. Τὸ ὕλικὸ αὐτό, ὡς πηγή τῆς πρόσφατης νεοελληνικῆς ἱστορίας, φέρνει στὸ φῶς πτυχές τοῦ πολιτικοῦ μας βίου καὶ δίνει τὴν ευκαιρία στὸν ἐρευνητὴ νὰ παρακολουθήσει τὴν πορεία ἐνὸς πολυσχιδοῦς πολιτικοῦ ἀνδρα, ποὺ εἶχε τὴν εὐκαιρία ὡς βουλευτῆς, ὑπουργὸς καὶ μέλος διαφόρων ἐπιτροπῶν νὰ προσφέρει τὶς ὑπηρεσίες του στὴν πατρίδα.

Πρὶν ἀναφερθῶ στὸ περιεχόμενο τοῦ ἀρχείου παραθέτω συνοπτικὰ στοιχεῖα γιὰ τὴν ἱστορία τῆς οἰκογένειας τοῦ Δημητρίου Χατζίσκου καὶ τοὺς διαφόρους σταθμοὺς τῆς πολιτικῆς καριέρας τοῦ ἰδίου³.

Ὁ Δημήτριος Χατζίσκος γεννήθηκε στὴν Ἀθήνα τὸ 1890 καὶ πέθανε τὸ 1975. Ἀπὸ τὴ μεριά τοῦ πατέρα του –βουλευτῆ Νικολάου Χατζίσκου (1850-1917) καὶ προέδρου τῆς Βουλῆς ἐπὶ κυβερνήσεως Θεοτόκη (1906 καὶ 1907)–

1. Τὸ ἀρχεῖο τῆς οἰκογένειας Χατζίσκου δωρήθηκε στὸ KEINE τὸ 1981. Περιλαμβάνει χίλια περίπου ἔγγραφα ἀπὸ τὸ ἀρχεῖο Δημ. Χατζίσκου (†1877), δέκα ἔγγραφα ἀπὸ τὸ ἀρχεῖο Νικ. Δ. Χατζίσκου (1850-1917), τὸ ἀρχεῖο τοῦ Δημ. Χατζίσκου (91 φακέλλοι) καὶ τμῆμα τοῦ ἀρχείου (250 ἔγγραφα, διπλώματα κλπ.) τοῦ Ἰωάν. Κωλέττη. Βλ. «Συνοπτικὴ ἔκθεση πεπραγμένων τοῦ KEINE κατὰ τὸ 1981», *Πρακτικά Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν*, τόμ. 56/2(1981), σ. 530.

2. Ἡ καταγραφή στὰ μητρώα τοῦ KEINE ἀρχίζει στίς 17 Ἰανουαρίου 1994, μὲ αὐξοῦντα ἀριθμὸ 50, σσ. 162-196.

3. Τὰ βιογραφικὰ στοιχεῖα ἀντλήθηκαν ἀπὸ τὸ βιογραφικὸ σημείωμα τοῦ ἰδίου, βλ. φάκελλος α' τοῦ KEINE.

είναι γόνος παλιάς οικογένειας πολιτευομένων της Φθιώτιδος (Μαυρίλο Τυμφρηστοῦ) πού ἔδρασε προεπαναστατικά μέ τή συμμετοχή της στήν Φιλική Ἑταιρεία. Ὁ παπούς του Δημήτριος (†1877) εἶχε πάρει μέρος στήν πολιορκία τοῦ Μεσολογγίου. Μετά τήν ἱδρυση τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους εἶχε ἐκλεγεί πληρεξούσιος Φθιώτιδος στήν Ἐθνική Συνέλευση τοῦ 1843 καί διορίστηκε γερουσιαστής τὸ 1847. Ἐπὶ κυβερνήσεως Γενναίου Κολοκοτρώνη ἀνέλαβε στίς 26 Μαΐου 1862 τὸ Ὑπουργεῖο Παιδείας. Στίς 12 Ὀκτωβρίου τοῦ ἰδίου ἔτους ἀκολούθησε στή Βαυαρία τὸν ἐκθρονισθέντα Ὅθωνα. Ἐπέστρεψε στήν Ἑλλάδα μετὰ τήν ἐκλογή τοῦ Γεωργίου Α΄, ὅποτε ἐκλέγεται βουλευτὴς Φθιώτιδος, καριέρα πού θὰ ἀκολουθήσουν καὶ ὁ γιὸς του Νικόλαος καὶ ὁ ἐγγονός του Δημήτριος. Ἀπὸ τήν πλευρὰ τῆς μητέρας του, ὁ Δημ. Χατζίσκος εἶναι ἀνηψιὸς τῶν ἄλλοτε πρωθυπουργῶν τῆς Ἑλλάδος Ἀλεξάνδρου Κουμουνδούρου καὶ Ἰωάννη Κωλέττη. Σπούδασε νομικά καὶ πολιτικές ἐπιστήμες στήν Ἀθήνα, τὸ Παρίσι καὶ τὸ Βερολίνο⁴.

Στήν πολιτική σκηνή τῆς Ἑλλάδος κατέρχεται ὡς ὑποψήφιος βουλευτὴς Φθιώτιδος στίς ἐκλογές τῆς 1^{ης} Νοεμβρίου 1920, στὸ συνδυασμὸ τοῦ Λαϊκοῦ Κόμματος καὶ ἐκλέγεται⁵. Μέχρι τὸ 1953, ὅποτε παραιτεῖται ὀριστικά, ὁ Δ. Χατζίσκος ἐκλέχθηκε 9 φορές βουλευτὴς Φθιώτιδος καὶ Ἀθηνῶν⁶. Διετέλεσε 5 φορές ὑπουργός⁷. Ὑπῆρξε μέλος τῆς ἐπιτροπῆς εἰσηγητῶν στήν Γ΄ Ἐθνο-

4. Βλ. φακ. δ' KEINE. Διδακτορική διατριβὴ τοῦ Δ. Χ. σὲ γαλλικὴ γλῶσσα (1919).

5. Τὸ ψηφοδέλτιο στὸ ὁποῖο συμμετεῖχε ὡς ὑποψήφιος ἔφερε τὸν τίτλο: «Ἡνωμένη Παράταξις Ἐθνικοφρόνων. Συνδυασμὸς Λαϊκοῦ Κόμματος, Ἐθν. Φιλελευθέρων καὶ Συνεργαζομένων κομμάτων Νομοῦ Φθιωτιδοφωκίδος». Καὶ ἀκολουθοῦσε ὁ κατάλογος 11 ὑποψηφίων, μέ πρῶτο τὸν Δ. Χ. Βλ. φακ. α' KEINE.

6. Ὡς Βουλευτὴς ἐκλέγεται κατὰ τὰ ἑξῆς χρονικά διαστήματα:

Ἀπὸ	1	Νοεμ. 1920	μέχρι	21	Σεπ. 1922
»	7	Νοεμ. 1926	»	9	Ἰουλ. 1928
»	19	Αὐγ. 1928	»	18	Αὐγ. 1932
»	25	Σεπ. 1932	»	24	Ἰαν. 1933
»	5	Μαρ. 1933	»	31	Μαρ. 1935
»	9	Ἰουν. 1935	»	17	Δεκ. 1935
»	26	Ἰαν. 1936	»	4	Αὐγ. 1936
»	31	Μαρ. 1946	»	11	Μαΐου 1949
»	9	Σεπ. 1951	»	10	Ὀκτ. 1952

7. Διετέλεσε: α) Ὑπουργὸς Παιδείας (3/5/1922-9/5/1922) ἐπὶ κυβερνήσεως Νικολάου Στράτου. β) Ὑπουργὸς Γενικὸς Διοικητὴς Ἠπείρου (3/5/1922-28/8/1922) ἐπὶ συμμαχικῆς κυβερνήσεως Δ. Γούναρη- Στράτου. γ) Ὑπουργὸς Παιδείας καὶ Θρησκευμάτων (4/11/1932-16/1/1933) ἐπὶ κυβερνήσεως Π. Τσαλδάρη. δ) Ὑπουργὸς Παιδείας καὶ Θρησκευμάτων (18/2/1935-10/10/1935) ἐπὶ κυβερνήσεως Π. Τσαλδάρη καὶ ε) Ὑπουργὸς Ἐφοδιασμοῦ (8/1/1945-5/4/1945) ἐπὶ κυβερνήσεως Ν. Πλαστήρα. Βλ. Δ. Πετρακάκου, *Κοινοβουλευτικὴ Ἱστορία τῆς Ἑλλάδος*, τόμ. Ζ΄, σσ. 139-140, 196.

συνέλευση (1920-1922) για την αναθεώρηση του Συντάγματος. Ὑπέβαλε πρόταση για την καθιέρωση της Ἀπλῆς Ἀναλογικῆς ὡς παγίου ἐκλογικοῦ συστήματος, ἡ ὁποία ὁμως δεν ἔγινε ἀποδεκτὴ ἀπὸ τὴν ὀλομέλεια. Τὸ 1926, ὡς ἐκπρόσωπος τοῦ Λαϊκοῦ κόμματος τοῦ Π. Τσαλδάρη, ἔλαβε μέρος στὴν διακοινοβουλευτικὴ διάσκεψη Παρισίων καὶ εἰσηγήθηκε τὴν κωδικοποίηση τοῦ Διεθνoῦς Δικαίου. Διετέλεσε πολλές φορές πρόεδρος κοινοβουλευτικῶν ἐπιτροπῶν⁸ καὶ τὸ 1946 ἐξελέγη πρόεδρος τῆς Συνταγματικῆς Ἐπιτροπῆς γιὰ τὴν ἀναθεώρηση τοῦ Συντάγματος (Δ' Ἀναθεωρητικὴ Βουλὴ). Εἶναι ἱστορικὴ ἡ πρότασή του γιὰ τὴ συνταγματικὴ κατοχύρωση τοῦ δικαιώματος Λαϊκῆς Στέγης⁹. Σύμφωνα μὲ ἔγγραφα τοῦ ἀρχείου του φέρεται ὡς ἰδρυτῆς (Ἰούνιος 1943) τοῦ Κόμματος τῆς Ἐθνικῆς Ἀναμόρφωσης (ΚΕΑ) καὶ (Δεκέμβριος 1949) τοῦ Μετώπου Ἑργαζομένων Τάξεων (ΜΕΤ)¹⁰.

Ἡ εἰκόνα ποὺ σχηματίζει ὁ ἐρευνητὴς φυλλομετρώντας τὰ κατάλοιπα τοῦ Δημητρίου Χατζίσκου εἶναι ἐκείνη ἑνὸς πολιτικοῦ μὲ ἀδιάλειπτη ἐνεργὸ συμμετοχὴ στὰ δρώμενα τῆς χώρας ποὺ ἐκπροσωποῦσε τὴν φιλοβασιλικὴ δεξιὰ παράταξη. Ὑπάρχουν πολλὰ χειρόγραφα καὶ δακτυλόγραφα χρονολογημένα καὶ ἀχρονολόγητα κείμενα μὲ εἰσηγήσεις του γιὰ διάφορα ζητήματα κοινωνικοῦ ἐνδιαφέροντος (Λαϊκὴ Στέγη, Κοινωνικὲς Ἀσφαλίσεις τῶν ἀγροτικῶν πληθυσμῶν, ἀνανέωση πολιτικῆς ζωῆς, ἀνύψωση βιοτικοῦ ἐπιπέδου λαϊκῶν μαζῶν, ἠθικὸς καθαρισμὸς κ.ἄ.¹¹).

Ἀξιοσημεῖωτο παραμένει τὸ γεγονὸς ὅτι ὁ Δ. Χατζίσκος ὑπέβαλε παραίτηση τέσσερις φορές ἀπὸ τὸ βουλευτικὸ του ἀξίωμα,¹² προκειμένου νὰ μὴ συμπράξει σὲ τακτικὲς τοῦ κόμματός του μὲ τὶς ὁποῖες διαφωνοῦσε. Στὸ σύνολό τους οἱ πολιτικὲς αὐτὲς πράξεις σηματοδοτοῦν ἕναν πολιτικὸ ὑπέρμαχο τοῦ Συνταγματικοῦ Χάρτη τῆς Ἑλλάδος. Οἱ ἐφημερίδες τῆς ἐποχῆς εἶχαν σχολιάσει πλατειὰ τὴν φιλολαϊκὴ στάση του¹³. Τὸ πλῆθος τῶν ἐπιστολῶν τοῦ ἀρχείου του μὲ ἀποστολεῖς ἰδιώτες, σωματεῖα καὶ πολιτικὰ πρόσωπα εἶναι χαρακτηριστικὴ μαρτυρία τοῦ πολιτικοῦ του στίγματος.

Ὡς πρὸς τὸ περιεχόμενό του τὸ ἀρχεῖο Δημ. Χατζίσκου περιέχει πολλὰ ἐνδιαφέροντα ἔγγραφα, τὰ ὁποῖα θὰ μπορούσαν νὰ ἀποτελέσουν τὶς ἐξῆς ἐνότητες: 1) ἔγγραφα διοικητικά, πολιτικά καὶ τοῦ ἰδιωτικοῦ βίου του,

8. Πρόεδρος (κατὰ τὰ ἔτη 1933 καὶ 1934) τῶν κοινοβουλευτικῶν ἐπιτροπῶν Παιδείας, Ἐξωτερικῶν, Ἐθνικῆς Οἰκονομίας καὶ τῆς μικτῆς ἐπιτροπῆς Βουλευτῶν καὶ Γερουσιαστῶν γιὰ ἄσκηση τῆς νομοθετικῆς ἐξουσίας κατὰ τὶς διακοπὲς τῶν νομοθετικῶν σωματῶν Βουλῆς καὶ Γερουσίας.

9. Βλ. συγχαρητήρια ἐπιστολὴ τοῦ Γεωργίου Παπανδρέου πρὸς τὸν Δ. Χ. (24-10-47).

10. Βλ. φάκ. α¹⁷, α²⁷ KEINE.

11. Βλ. φάκ. ΙΑ' KEINE.

12. Βλ. φάκ. α²⁴ KEINE.

13. Ὁ.π.

2) επιστημονική δραστηριότητα (σέ ελληνική και γαλλική γλώσσα), 3) αλληλογραφία ιδιωτική και δημόσια, 4) αγορεύσεις, λόγοι, εκθέσεις, πρακτικά συνεδριάσεων, 5) φύλλα εφημερίδων, διατάγματα, εφημερίδες της Κυβερνήσεως και 6) ονομαστικές καταστάσεις ψηφοφόρων.

1. ΕΓΓΡΑΦΑ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΑ, ΠΟΛΙΤΙΚΑ ΚΑΙ ΤΟΥ ΙΔΙΩΤΙΚΟΥ ΒΙΟΥ

Στά έγγραφα του ιδιωτικού βίου του Δημητρίου Χατζίσκου περιλαμβάνονται βουλευτικές ταυτότητες, άδειες κυκλοφορίας σέ καιρό πολέμου, διπλωματικά διαβατήρια, συνταξιοδοτικά έγγραφα, βιβλιάρια ένσημων, τιμητικές διακρίσεις, διάφορα έγγραφα ιατρικής περίθαλψης σέ θεραπευτήρια του έξωτερικού γιά τόν ίδιο και τή σύζυγό του Φαιναρέτη, έξοφλητικές πράξεις χρεών του ίδιου και τής μητέρας του, και τέλος περιουσιακά έγγραφα, πληρεξούσια, πωλητήρια και πολεοδομικοί χάρτες.

Στά έγγραφα μέ πολιτικό περιεχόμενο ύπάρχει σύμφωνο συνεργασίας (8 Αύγούστου 1945) πού ύπογράφεται άπό τούς Ναπολέοντα Ζέρβα και Δημήτριο Χατζίσκο, μέ τó όποίο συμφώνησαν νά κατέλθουν ένωμένοι στίς βουλευτικές εκλογές «και διαδηλοῦσι τήν προθυμίαν νά δεχθῶσιν εἰς τήν παροῦσαν συνεργασίαν πᾶν ἐθνικόφρων κόμμα, ἤ νά προσέλθωσιν εὐχαρίστως εἰς μίαν γενικήν ἔνωσιν τῶν Ἐθνικοφρόνων Κομμάτων ἄνευ εἰδικωτέρας φιλοδοξίας»¹⁴.

Ἄλλο ἐνδιαφέρον έγγραφο τοῦ ἀρχείου εἶναι ἓνα ἀντίγραφο τοῦ Μανιφέστου τῶν Ἑλλήνων διανοουμένων πρὸς τούς συναδέλφους τους τής Ἰσπανίας (Φεβρουάριος 1938), τó όποίο καλεῖται νά προσυπογράψει ό Χατζίσκος¹⁵. Σημαντική θεωρεῖται ἐπίσης ἡ ἀνοικτή ἐπιστολή τοῦ βουλευτῆ πρὸς τόν στρατάρχη Παπάγο (5 Νοεμβρίου 1952), μέ τήν όποία δηλώνει καί ἐξηγεῖ τήν ἀποχώρησή του ἀπό τίς τάξεις τοῦ Ἑλληνικοῦ Συναγερμοῦ, ἐπειδὴ διαφώνησε μέ τίς πολιτικές κατευθύνσεις καί πρακτικές αὐτοῦ τοῦ κόμματος. Μέσα στό ἴδιο πνεῦμα κινοῦνται καί τὰ κείμενα τῶν προηγουμένων παραιτήσεών του (3 Ἀπριλίου 1945, 23 Ἰουλίου 1948 καί 11 Μαΐου 1949).

Ἐπισημαίνεται τέλος ἡ σημασία τής ἀνοικτῆς ἐπιστολῆς πρὸς τόν βασιλιά (ἐφημερίδα «Ἀνένδοτος» τῆς 15^{ης} Φεβρουαρίου 1965) μέ τίτλο «Μεγαλειότατε, τερματίσατε τήν ἀνωμαλίαν». Στήν ἐπιστολή αὐτή ό τέως πλέον ὑπουργός καί βουλευτής τής Δεξιᾶς ψέγει τόν βασιλιά γιά ἔλλειψη «δημοκρατικότητος καί οὐσιαστικῆς πολιτικῆς ἐλευθερίας» καί ἀθέτηση πολλῶν ὑποσχέσεων καί προτείνει τή «διενέργεια ἐκλογῶν ὑπὸ ὑπηρεσιακῆς Κυβερ-

14. Βλ. φάκ. α¹⁸, α¹⁹ KEINE.

15. Βλ. φάκ. α¹⁵ KEINE.

νήσεως κοινῆς ἐμπιστοσύνης» ὡς μόνη λύση «διὰ τὸν τερματισμὸν τῆς ἐπικινδύνου πολιτικῆς ἀνωμαλίας»¹⁶.

Τὰ διοικητικὰ ἔγγραφα τοῦ ἀρχείου Δ. Χατζίσκου, ὅταν ὑπηρετοῦσε ὡς ὑπουργὸς σὲ διάφορα ὑπουργεῖα, εἶναι πολὺ ἐνδιαφέροντα γιὰ μᾶς δίνουσι τὴν εἰκόνα λειτουργίας τῶν δημοσίων ὑπηρεσιῶν τῆς κρίσιμης ἐκείνης ἐποχῆς καὶ τῆς διαχείρισης ποὺ ἄσκησε ὁ πολιτικὸς αὐτὸς ἄνδρας. Χαρακτηριστικὰ ἀναφέρονται ἐδῶ ἔγγραφα τῆς Γενικῆς Διοίκησης Ἡπείρου τὸ 1922 (ἐπιστολές, τηλεγραφήματα, αἰτήσεις, ὑπομνήματα, σημειώματα, διατακτικές, πρωτόκολλα, κατάλογοι ἐπίπλων, πίνακες ὑπαλλήλων κ.ἄ.)¹⁷, τῆς Κεντρικῆς Ἐπιτροπῆς Συσσιτίων (1942)¹⁸, τοῦ Ὑπουργείου Ἐφοδιασμοῦ (1945)¹⁹ καὶ τοῦ Ὑπουργείου Παιδείας (1935)²⁰. Οἱ ἀντίστοιχοι φάκελλοι περιέχουν κυρίως ὑπηρεσιακὴ ἀλληλογραφία, ὑπομνήματα, πρακτικὰ συνεδριάσεων, διατάγματα, ἐκπαιδευτικὰ καὶ μισθολογικὰ θέματα κ.ἄ.

2. ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ

Τὸ θέμα, ποὺ ὅπως συμπεραίνουμε ἀπὸ τὸ ἀρχεῖο, φαίνεται ν' ἀπασχόλησε ἐπιστημονικὰ ὡς ἀντικείμενο μελέτης τὸν Δ. Χ., ἦταν ἡ Κοινωνία τῶν Ἑθνῶν (ἡ ὁποία ὡς γνωστὸν εἶχε ἰδρυθῇ στίς 19 Ἀπριλίου 1919). Ὑπάρχει μία μεγάλη μελέτη (323 φύλλα, ἐκ τῶν ὁποίων 49 χειρόγραφα καὶ 274 δακτυλόγραφα) σὲ γαλλικὴ γλῶσσα, ἡ διδακτορικὴ διατριβή του, καὶ ἄλλες μικρότερες μελέτες μὲ τὸ ἴδιο ἀντικείμενο ὅπως «De l'Arbitrage d'après la Pacte de la Société des Nations», «La Société des Nations. Son organisation et son fonctionnement d'après le Traité de Paix». Ὑπάρχει ἐπίσης τὸ κείμενο μιᾶς ὁμιλίας τοῦ Δ. Χ. μὲ τίτλο «Les caractères propres au sénat du premier empire» μὲ τὴν ὁποία πῆρε μέρος στὴν *Conférence de droit public*, στίς 22 Φεβρουαρίου 1918²¹.

3. ΑΛΛΗΛΟΓΡΑΦΙΑ (ΙΔΙΩΤΙΚΗ ΚΑΙ ΔΗΜΟΣΙΑ)

Ἡ ἀλληλογραφία τοῦ Δ. Χατζίσκου ποὺ περιλαμβάνεται στοὺς φακέλους ἀφορᾷ σὲ διάφορες χρονικὲς περιόδους καὶ περιέχει ἐπιστολές μελῶν τῆς οἰκογενείας, ὅπως π.χ. 111 ἐπιστολές τῶν ἐτῶν 1912-1916²². Ὁ κύριος

16. Βλ. φάκ. α³³ KEINE.

17. Βλ. φάκ. Ζ' KEINE.

18. Βλ. φάκ. ΚΓ' - ΛΓ' KEINE.

19. Βλ. φάκ. ΛΕ' - ΛΣΤ' KEINE.

20. Βλ. φάκ. ΙΓ' - ΙΗ' KEINE.

21. Βλ. φάκ. δ²-ε¹¹ KEINE.

22. Βλ. φάκ. γ' KEINE.

όγκος όμως της αλληλογραφίας αφορά στην ιδιότητά του ως βουλευτοῦ και περιλαμβάνει ἐπιστολές, τηλεγραφήματα και ἐπισκεπτήρια ιδιωτῶν και συλλόγων, με περιεχόμενο ποικίλλο, όπως π.χ. εὐχετήρια, συγχαρητήριες ἐπιστολές, όταν ἀναλαμβάνει ὑπουργὸς κλπ.²³. Ὑπάρχουν ἐπιστολές διαφόρων πού ζητοῦν «ρουσφέτια» γιὰ διορισμούς κυρίως²⁴, ἀλλὰ και πλῆθος ἐπιστολῶν διοικητικῆς φύσεως²⁵ σὰ διάφορα ὑπουργεῖα πού ὑπηρετήσε (Ἐφοδιασμοῦ κυρίως). Ἐπισημαίνουμε ἐπιστολές τῶν Πετσάλη Διομήδη, Σκόμπι κ.ἄ., καθὼς και ἕναν φάκελλο με ἐνδιαφέροντα γράμματα (φάκ. ΝΘ' τοῦ KEINE).

4. ΑΓΟΡΕΥΣΕΙΣ, ΛΟΓΟΙ, ΕΚΘΕΣΕΙΣ, ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΕΩΝ

Στὸ ἀρχεῖο ὑπάρχουν ἀρκετοὶ φάκελλοι με ἀγορεύσεις στὴ Βουλὴ τοῦ Δ. Χατζίσκου²⁶ σὲ χειρόγραφη ἢ δακτυλόγραφη μορφή. Κατὰ γενικὴ ὁμολογία ὁ Χατζίσκος ἦταν πολὺ καλὸς ὁμιλητής, με θαυμάσια φωνή, και οἱ ἀγορεύσεις του ἦταν μεστὲς νοημάτων και χρησίμων ὑποδείξεων, χωρὶς ὑποτίμηση τῶν ἀντιπάλων με ἀπρεπεῖς ἐκφράσεις. Τὸ ἀρχεῖο περιλαμβάνει κείμενα διαφόρων συνεδριάσεων, σχέδια νόμων πού μελετοῦσε, χάρτες ὁδικοῦ δικτύου Ἑλλάδος, εἰσηγητικὲς ἐκθέσεις, τροπολογίες, ἀνοικτὲς ἐπιστολές κ.ἄ.²⁷.

5. ΦΥΛΛΑ ΕΦΗΜΕΡΙΔΩΝ, ΔΙΑΤΑΓΜΑΤΑ, ΕΦΗΜΕΡΙΔΕΣ ΤΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΣ

Ὅπως εἶναι φυσικὸ τὸ ἀρχεῖο τοῦ Δ. Χατζίσκου περιλαμβάνει πλῆθος δημοσιευμάτων πολιτικοῦ περιεχομένου ἀπὸ τὸν ἐλληνικὸ και τὸν ξένο Τύπο, συνθήκες, καθὼς και φύλλα τῆς Ἐφημερίδος τῆς Κυβερνήσεως, σημειώματα, ἀναφορές, δημοσιεύματα γιὰ τὸν ἴδιο συλλεχθέντα ἀπὸ τὸν «Ἄργο τοῦ τύπου τῆς Ἀνατολῆς» και δελτία εἰδήσεων τῆς Ἀμερικανικῆς Ὑπηρεσίας Πληροφοριῶν²⁸.

6. ΟΝΟΜΑΣΤΙΚΕΣ ΚΑΤΑΣΤΑΣΕΙΣ ΨΗΦΟΦΟΡΩΝ

Οἱ τελευταῖοι φάκελλοι τοῦ ἀρχείου περιλαμβάνουν ντοσιέ με ὀνομαστικὲς καταστάσεις ψηφοφόρων. Ὑπάρχει «Κατάστασις Συμπολιτῶν διαμενόντων ἐν Ἀθήναις», «Ὄνομαστικὴ κατάσταση ἀποστολέων ἐπιστολῶν κατὰ

23. Βλ. φάκ. Θ' και ΙΓ⁶, ΟΖ' KEINE.

24. Βλ. φάκ. ΙΓ¹, ΙΓ³, ΙΓ⁴, ΙΓ²³, ΚΑ', ΝΔ', Νς', Ξ', ΞΒ' KEINE.

25. Βλ. φάκ. Λς' KEINE.

26. Βλ. φάκ. ΙΒ' KEINE.

27. Βλ. φάκ. ΜΒ' - ΝΓ' KEINE.

28. Βλ. φάκ. ΛΖ' - ΜΑ' και ΚΑ², ΙΕ¹, ΙΓ⁷, ΙΓ⁹, ΙΓ¹⁰, ΙΘ', ΙΣΤ' KEINE.

τόπους» καὶ «Ὀνομαστικὸς κατάλογος ἀποσταλέντων βιβλίων εἰς Ζαχαροπλαστεία καὶ εἰς Καφενεῖα», σὲ δακτυλόγραφη ἢ χειρόγραφη μορφή²⁹, καθὼς καὶ εὐρετήρια ὀνομάτων.

Ὁ φάκελλος Κ' τοῦ 1937 περιέχει 18 πολυγραφημένες σελίδες μὲ τὴν ἔνδειξη «Ἐμπιστευτικόν». Πρόκειται γιὰ τὴν ἐκκλήση πρὸς ἀπευθύνει ἡ Φιλικὴ Ἑταιρεία πρὸς τοὺς πνευματικοὺς ἀνθρώπους νὰ ἀντισταθοῦν στὴν δικτατορία τοῦ Μεταξᾶ. Ἐπισημαίνουμε ἐπίσης φακέλλους μὲ ὑποθέσεις ἰδιωτικῆς φύσεως τοῦ Δ. Χ. ὅπως Λογαριασμοὺς Πολιτικοῦ Γραφείου, συμβολαιογραφικὲς πράξεις γιὰ 51 μετοχὲς τῶν μεταλλείων Σίφνου, ὑπόθεση οἰκοπέδου Καστέλλας, φωτογραφίες, σφραγίδες, παράσημο, διπλώματα, χαρτοφύλακας μὲ 10 μαθητικὰ καὶ φοιτητικὰ τετράδια κ.ἄ. Ὑπάρχουν τέλος συλλυπητήρια τηλεγραφήματα καὶ νεκρολογίες³⁰.

Κλείνοντας αὐτὴν τὴν σύντομη παρουσίαση τοῦ ἀρχείου τοῦ Δημητρίου Χατζίσκου μποροῦμε ἐπιγραμματικὰ νὰ ποῦμε ὅτι ἀποκομίσαμε τὴν εἰκόνα ἑνὸς πολιτικοῦ μὲ ἐξέχουσα προσωπικότητα πρὸς ἃσκησε τὸ λειτούργημά του μὲ γνώση καὶ συνέπεια μέχρι τὸ τέλος.

ABSTRACT

Iphigenia Botouropoulou, *The Archive of Dimitrios N. Chadziskos*

The article is a description of the personal archive of the Greek M.P. Dimitrios Chadziskos, donated by his family to the Centre for the Research of Modern Greek History of the Academy of Athens. It contains papers relating to his administrative, political and private life, correspondence, speeches, professional activity etc.

29. Βλ. φάκ. ΟΗ' - Π' KEINE.

30. Βλ. φάκ. ΞΗ', ΟΑ', ΟΒ', ΞΕ', ΠΣΤ' - ΡΑ' KEINE.

